

Bréfa- og málasafn, júlí - ágúst 1949.

Bjarni Benediktsson – Stjórnmal – Utanríkisráðherra – Utanríkismál – Bréf – Ásgeir Þorsteinsson –
Thor Thors – Jónas Þorbergsson – Útvarpstjóri - 1949

Tekið af vef Borgarskjalasafnsins

bjarnibenediktsson.is

Einkaskjalasafn nr. 360
Stjórnmalamaðurinn
Askja 2-10, Örk 7

©Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Asgeir Þorsteinsson
verkfræðingur.

Rvík 1. ág. 1949.

Herra utanríkisráðherra Bjarni Benediktsson,
Reykjavík.

Að gefnu tilefni, leyfi ég mér að gera eftirfarandi grein fyrir afskiftum mínum af áburðarverksmiðjumálinu, og einnig nokkrar athugasemdir, er eg tel rétt að komi fram.

Þegar frumvarp um stofnun áburðarverksmiðju til að vinna lloo smál. af köfnunarefni á ári, var lagt fyrir Alþingi 1944, var gert ráð fyrir því af flytjendum frumvarpsins, að verksmiðjan fengi til umráða sjálfstæða rafvirkjun, eða vélasamstæðu í Laxá eða Sogi, er væri óháð almennri raforkuneyslu.

Eg hafði þá fyrir nokkru (í des 1942) gert grein / fyrir því á fundi verkfræðinga, hvernig mætti hagnýta í þarfir áburðarverksmiðju þá orku, sem ekki kæmi að notum til almennra þarfa, og hafði eg komist að þeirri niðurstöðu, að samvinna milli raforkuvers, t.d. Sogsins og áburðarverksmiðju, væri fjárhagslega mjög æskileg.

Minnist eg þess, að þér tókuð vel í þetta mál, sem borgarstjóri Reykjavíkur, og gerðuð ákveðnar tillögur til ríkisstjórnarinnar, um samvinnu ríkisins og Reykjavíkurbæjar í því skyni að koma á fót áburðarverksmiðju.

Þeirri samvinnu hafnaði ríkisstjórnin, en lagði í þess stað fram fyrgreint frumvarp 1944.

Twö erlend félög lögðu fram upplýsingar varðandi frumvarpið . Annað þeirra, Chemical Construction Corp. New York, lagði fram upplýsingar er fylgdu frumvarpinu sjálfu, en eg hafði fengið enskt félag, Bamag Ltd, London, til að gera tilboð til samanburðar við ameríska tilboðið, og einnig annað tilboð, er sýndi möguleikana á því að nota afgangsortku Sogsvirkjunarinnar á hagkvæman hátt.

Málinu var vísað frá 1944, aðallega vegna ófullnægjandi upplýsinga um raforkuna.

Þegar frumvarp um áburðarverksmiðju var svo lagt fram á ný 1948, var viðhorfið til verksmiðjustærðarinnar mjög breytt. Hafði nefnd starfað á vegum nýbyggingaráðs, og komist að þeirri niðurstöðu, að verksmiðjan þyrfti að vera fyrir 2500 smál. hið minnsta, en helst fyrir 5000 smál. á ári. En jafnframt var það skýrt tekið fram í nefndarálitinu, að verksmiðjunni væri nauðsynlegt að eiga kost á samvinnu við Sogsvirkjunina, til þess að fá nógu ódýra raforku, og var beinlínis reiknað með notkun afgangsortku Sogsins, við áætlanir bæði þá og síðar .

Þegar verksmiðustærðin var komin upp í 5000 smál., er síðar varð, var enn stuðst við upplýsingar frá hinum fyrgreindu félögum. Jóhannes Bjarnason útvegaðitilboðið frá New York, en eg frá London. Eintak af tilboði Bamag Ltd var sent atvinnumálaráðherra í okt. 1948.

Í ameríska tilboðinu var fobverð véla 16,7 milj.kr., en í enska tilboðinu 15,0 milj. kr. Síðarnefnda tilboðið var enn fengið til samanburðar við hið ameríska, en það

tilboð byggðist sem fyr á notkun frumorku að öllu leyti.

Við samningu rekstursáatlana, er að stóðu dr Björn Jóhannesson verkfr., Jóhannes Bjarnason verkfr., og eg, var þó enn sem fyrr gert ráð fyrir afgangorku, enda ávalt talað við Steingrím Jónsson rafmagnsstjóra um raforkukaup á þeim grundvelli.

Með tilliti til hins hagkvæma, enska tilboðs, var þess einnig getið í skýrslu okkar þriggja 4. okt. 1948, er samín var til afnota gagnvart O E E C í París, að góðir möguleikar væru á því að útvega vélar á samkeppnisferu verði í Evrópu, en það var þá talið allmikils virði málinu til framdráttar.

En svo bregður við, að í skýrslu, sem Jóhannes Bjarnason gaf 20 apríl 1949, eftir för til Parísar að hitta sendiherra Íslands að máli, og hafa tal af nefndarmönnum OEEC, er því haldið fram, að útilokað sé að kaupa nokkrar vélar frá þáttökulöndunum, sakir dýrleika, óhagstæðs vinnufyrirkomulags og langs afgreiðslutíma. Hafði Jóhannes Bjarnason að vísu hitt að máli eitt enskt félag, Power Gas Corporation, en til Bamag Ltd. London, hafði hann ekki komið, og tilboð þess frá 1948 kom ekki fram í samanburðinum.

Þegar söluforstjóri Bamag Ltd kom til Parísar fyrir nokkru, og hitti sendiherra Íslands þar, fékk hann að vita um þessa niðurstöður Jóhannesar Bjarnasonar, og olli það forstjóranum eðlilega mikilla vonbrigða, að upplýsingar frá félagi hans, sem búið hafði verið um

til afnota við undirbúning málsins, skyldu ekki koma fram gagnvart OEEC.

Ræddi eg því mál þetta við atvinnumálaráðherra, sem gaf vilyrði fyrir því, að Bamag Ltd. fengi takifæri til að koma með tilboð í áburðarverksmiðjuvélar síðar.

Þar sem mér virðist stöðugt vera haldið svo á þessu máli, við erlenda aðilja, í OEEC og máské víðar, einsog hér á landi væri fyrir hendi frumorka fyrir ~~7500~~ 7500 smál. verksmiðju, og þá sennilega með því raforkuverði, sem reiknað er með í áætlunum, vil eg leyfa mér að gera grein fyrir því á hvaða grundvelli eg hefi starfað að undirbúningi þessa máls, til að girða fyrir misskilning í því efni.

Áburðarverksmiðja fyrir 7500 smál. ársframl. af köfnunarefni, þarf aðgang að mjög mikilli orku. Þessa orku má útvega á tvennan hátt,

a. með sjálfstæðri virkjun, eða vélasamstæðum starfandi virkjunar, að fullu til eigin afnota, eða, b. með kaupum á frumorku og afgangsorku starfandi virkjunar.

Sé reiknað með aðstæðum samkv. a, ~~xx~~ eins og upp á síðkastið virðist hafa verið gert, er eim-göngu um frumorku að ræða.

Orkan yrði sem næst 17.000 kílóvött, verðlag um 200 kr. árskílóvattið, alls kr. 3.400.000.- Þessi orka, 17000 árskílóvött, er 55 % af hinni væntanlegu Sogsvirkjun.

Býst eg við því, að Sogsvirkjunin myndi ekki fáanleg til að ráðstafa svo mikilli frumorku, eða neitt svipað því.

Um sjálfstæða virkjun gæti verið að ræða, og einnig vibótarvirkjun í Efrasogi, sem þó gæfi tæplega hina nauðsynlegu orku. Aukning virkjunarkostnaðar yrði þá um 35 milj. kr., sem yrði að leggja fram nú þegar.

Sé á hinn bóginn athuguð skilyrðin hjá Sogsvirkjuninni samkv. b., dagana 22 des 1939, og 12. jan 1949, eða með ^{nu} átta ára millibili, kemur eftirfarandi í ljós.

Neyslan var 22. des 1939, um 127 þús kílóvattstundir.

en 12. jan 1949 " 450 " "

Afgangsorkan var 22. des 1939, um 89 þús. kvst.

en 12. jan 1949 " 314 " "

Það er eftirtektarvert, að afgangorkan hefur aukist að sama skapi og neyslan eða álagið jókst. En það vill segja, að áburðarverksmiðja, sem byggir á afgangorku Sogsins í dag, er eigi í hættu fyrir því, að afgangorkan minnki, þótt álagið til almennra þarfa aukist jafnt og þétt. Þetta er aðalskilyrði fyrir því að hægt er að nota afgangorkuna, og skal það atriði nú rakið nánar.

Til þess að fullnýta afgangorku, sem er 314 þús. kílóvattstundir, yfir sólarhringinn, þarf að hafa vélar, sem geta notað fullt afgangsalag, en það er nú 21.000 kílóvött, og farið niður í ekki neitt, á háneyslutíma. Þetta er hægt með vatnsefnisvélum Bamag Ltd.

Við 7500 smál. áburðarframleiðslu, þarf 14.300

Kílóvött, til vatnsefnisframleiðslunnar, ef álagið er
 stíð jafnt. Vélar sem nota 21.000 kílóvött þurfa því
 að vera 47 % starri, eða fyrir 11.000 smál. verksmiðju.
 Slíkar vélar framleiða nauðsynlegt vatnsefni fyrir 7500
 smál. verksmiðju, ef þær mega nota ~~11~~ 1.500 kílóvött
 sem frumorku. Til annarra véla þarf 2500 kílóvött af
 frumorku, sem alls verður því 4000 kílóvött, eða aðeins
 13 % af vantánlegri Sogsvirkjun, í stað 55% frumorku sbr.a.

Orkuþörfin verður því samkv. b.,

Frumorka , 4000 árskw. á kr. 200.- kr. 800.000.-

Afg. orka 13000 " " " 70.- " 910.000.-

alls kr. 1.710.000,-

í stað kr. 3.400.000.- sbr.a.

Í verksmiðju, sem á að framleiða örugglega 7500
 smál., en hefur vatnsefnisvélar fyrir 11000 smál, þegar
 best latur, er sjálfsagt að kaupa ammoniakketúl fyrir
 t.d. 10 þús. smál., því slíkur ketill t.d. af Casale gerð,
 getur auðveldlega fylgt sveiflum vatnsefnisframleiðslunnar.
 Þarf því ekki aukna vatnsefnisgeyma.

Kostnaðaraukann vegna starri véla , vil eg áætla
 4 til 5 milj. kr., og reksturskostn.aukninguna 500 þús. kr
 á ári, Hagnaður verður því enn um 1,2 milj. kr. á ári,
 fyrir notkun afgangorkunnar.

Fyrir sjálfa ammoniakframleiðsluna, er því hægt
 að reikna með afköstum milli 7500 og 10.000 smál., af
 köfnunarefni á ári, og gæti það orðið til mikilla hags-
 bóta, ef vel tekst til með notkun ammoniaks í nýrækt,

en á því sviði eru nú framkvæmdar hér á landi mjög merkilegar tilraunir.

Frekari teknisk atriði varðandi þetta mál, sé eg ekki ástæðu til að ræða á þessu stigi, en eg myndi leggja allt kapp á að geta reist fullkomna lo þús. smál. verksmiðju frá upphafi, með tilliti til þess, að fyrstu árin yrði hagt að kaupa það sem á vantar af frumorku, og reka slíka verksmiðju með fullum afköstum við öruggari rekstursafkomu, og þannig búa í haginn fyrir síðari tíma, er þrengjast kynni um raforkuna, sem frumorku.

Þannig horfir mál þetta við mér í stórum dráttum, en nákvæmari upplýsingar er eigi gott að gefa, fyr en búið er að ákveða verksmiðjunni stað, og gera útboð í Evrópu og Ameríku, með aðstoð erlendra, reyndra sérfræðinga, á þeim tvenskonar grundvelli, er hér hefur verið lýst, ef ekki verður fallist á mín sjónarmið. Er bagalegt, að ekki skuli vera búið að leiða þær athuganir til lykta, því ^{frá} ~~frá~~ íslenskum verkfræðingum verður naumast búið við frekari vitneskju, en þegar er komin á daginn.

Virðingarfyllt,

Asgeri Þorsteinsson

Streville-24. jul. '49

Góði vinur,

þakka þér þitt
frá 18. þ. m.

Þú þrír ad þú laqst
áherzlu á ad eg kemt kemt til
ad taka þátt í Faxaflóarvæð-
stefnu þá vild eg ekk. skorst
undan þér, ef eg gæt. orðit
ad einhverju líti. Vonu ad
vel se seð fyrir teknisku hlís-
um, einhúm ad hefi bráditösk
á luskur sém fyrir hendu. Þátt
vosi eskilegt ad Hans Andersen
hringdi mig upp, b. d. Mánudag
1. ágúst. Eg kemt til Washington
fimmtudag 28. júl. en hef
flugfar frá New York ^{med. 40 ft} midskudags-
morgun 10. ágúst og kemt þrír
til Keplaríkis ad morgun fimmtdag
11. ágúst. Itém vil eg halda
strex og ráðstefnan er búin.

Þ. K. Kvege gefst þri bráðlega
túlkifari til að ræða itarlega
saman um öll málefni, t. d.
U. N. General Assembly sem
kemur saman 20. sept. og mun
ef að líkindum hafa standa
til gála. Málefni eru mest
megnis vortausis upprákingar
frí þjóðirum, Palestine, Indon-
esia, atropnun, Atom og Kan,
Spikkland, Korea o sv. Ekki á
þessara mála getur U. N. leyst
endanlega, meðan U. S. A. og
Sovietríkin geta ekki komið sér
saman. Og nú er talað um að
gjöra Romulo litle frá Filipp-
eyjum forseta vaxtrefnum.
Asia verður að fá sitt, en þá
vildi ég heldur einhverjum Ind-
vega. En um þetta tölum við-
vegna Koringa heima. Október
er auglýst að engis leutandi
stjórnmaletum Koma að heima
og alibi eskilegt að Hava

Andersen komi, ef þú getið
míst hann svo lengi.

Þá er aðal.
Atríðið heimsókn Trumans forseta.
Eg undrast að Butrick skuli
hefa minst á þetta við utan-
ríkisráðherra Íslands. Hann
segir það hafi verið unofficially
En sendiherru getur ekki, að minn-
áiti, hafið mál á þessu við
utanríkisráðherra, nema að vita
eitt hvernig um vilja forsetans. Þetta
efast ég um að leggja fyrir
í málinu. Eg fela mjög misráðið
að hugsa til að munnast á við
Truman að koma mi, að Con-
gressinn mun standa fram-
byrjun Sept. Það er nú eftir
að ákveða upphæð fyrir
ECFTA og vopnaframlag til
Atlantic Pact þjóðanna. Þetta
tekur allan ágúst. Truman
mun þá ekki eiga heiman.
genótt fyrir en í fyrsta lagi

Sept, en semilega er tíma
hans radstafad alveg til
aræmote. Hann áttar til til
Florida; þó í Novembri-
Retti tíminni til að heimislyg
Ísland er; lok þeim eða
Juli-agúst. Þess vegna m.a.
er rétt að athuga þetta betur
og hugsa þekur um næsta
ár. Þess brá að gæta að þó
að Tomman gæti búið á Bessa-
stöðum þá munu koma með
honum fjöldi af secret ser-
vice mönnum og einhvern
höfund af blaðamönnum vits-
vegna að það yrði þú að taka
alla Hotel Borg fyrir þessa
gæsti og utbúa allt með
regnum fyrirvara. En megin-
astæðan fyrir þú að ég myndi
leggja endregit miki þessa
nu í sumar er sú að Koningur
fara fram í haust á Ísland.
Kæmi Tomman nu væri kominn

stam gefid gott trefur,
til að segja að svo rökilega
sé Island komit undir
U.S.A. að forsetun haf komit
til að lita á nýlenduna.
Hemurblóðin mundu skrifa
um þennan áhuga U.S.A. þess
Islands og þá heime megi
sjá þetta, þegar andrums-
loftid er rólegt, þá mátti út af
slikri hemurblóðinu þyrle upp
miklu ryki á Koningshutanum
og reykta upp alls konar draga
sem sýftt væri að kvæða nið.
Engin ástæða til að smíða
Kommun ný vopn fyrir
Koninga, þetta veit ég að þú
áthugið. Truman getur aðgætt
legg bedid. Földun allur
af forsetun frá Aust. og Suður
Ameríku hafa smíkt og heimboð
til Washington, en Truman hefur
engna ástæðu sed til að
"lundargræða" slíka Kustess.

það að Truman
heirnaðe skinnar, væri rétta
leiddi sí, að ég hlendi í
Frínadi og Kyrpey, hja Kunnigge
minum Stanley Woodward,
Chief of Protocol í State Dept.,
hvort og hvenda Truman vildi
sinna slíkum heimboð. Eg svo
reyndist aðt. ég fandi á fund
Trumans og formlega framboðit
heimboðit. En einnig mi er
ástatt er rétt að létta það boð
fram yfir Koningar-lesing fleira
En um það og annað. Nánd
í fransögu, þegar við hittumst

Eg þakka þér fyrir að hefa
hekkad laun min. Italf skamm-
ast min að taka við þri, en aðri
sendiherrar og þra það. Itöfum við
ráð á þessum. Ef sildin bregst,
hvers mun þá branga okkur?

Bestu kvæður

þinn einldagur

Thors

ÚTVARPSSTJÓRINN

Reykjavík, 11. júlí 1949.

Þegar ég nýlega kom heim úr utanför lá á skrifborði mínu skýrsla frá fréttamanni útvarpsins, Emli Björnssyni, dags. 3. þ.m., þar sem hann fyrir sitt leyti gerir grein fyrir þeim mistökum, að yðar, hæstv. ráðherra, var ekki getið sem ræðumanns í samkvæmi því, sem Nordmannslaget í Reykjavík hélt norska og íslenska skógræktarfólkinu 2. þ.m.

Enda þótt í skýrslu fréttamannsins séu bornar fram þær skýringar, er fyrir hendi voru, tel ég þær ekki vera fullnægjandi afsökum frá hendi Ríkisútvarpsins.

Ég harma það, að þessi mistök hafa orðið, og leyfi mér f.h. stofnunarinnar að beiðast þess, að þér virðið óhapp þetta á betri veg.

Virðingarfyllst,

Jónas Þorbergsson

til,

utanríkisráðherra.-

Reykjavík, 28. ágúst 1949.

Góði vinur,

Eg þakka þér fyrir bréf þitt á dögunum og allt gamalt og gott.

Astæðan til þess að ég skrifa þér nú er sú, að í byrjun ágústmánaðar minntist vinur okkar Ólafur Johnson á það við mig í lauslegu rabbi, að til tals hefði komið á milli ykkar tveggja að hann fengi vegabréf (diplomatískt) sem ólaunaður verzlunar-ráðuneytur við sendiráðið í Washington. Hefði þetta komið til út af örðugleikum við að öðlast dvalarleyfi vestra fyrir hann og konuna nema þá á innflutnings-visum. Þetta gæti haft í för með sér ýmskonar óþægindi, þar á meðal tvöfallda skatta. Spurði hann mig hvernig mér litist á að koma þessu í kring, en tók berlega fram að ef einhver vandkvæði væru á því léti hann sér það skiljast og vildi alls ekki fylgja málinu eftir.

Þegar við áttum þetta samtalsvar enn ráðgert að þú kemir hingað, og kom okkur saman um að ræða málið þegar þú varir kominn. Nú varð ekkert úr hingaðkomu þinni og hefi ég látið málið kyrrt liggja, en hafði þó hugsað mér við tækifæri að skrifa þér um það.

Í morgun kom Ólafur hingað á skrifstofu mína til að ræða málið nánar við mig. Hann gat þess meðal annars, sem hann áður hafði nefnt, að þetta þyrfti alls ekki að verða heyrum kunnugt. Eg sagði aftur á móti að þar sem nú væru kosningar fyrir dyrum og aldrei væri öruggt nema eitthvað sfaðist út af því sem hér væri gert, væri við búlið að andstaðingarnir næðu í þetta og notuðu það til að útdjöfla honum og mér. Eg teldi þessvegna hyggilegra að biða með aðgerðir í þessu; taka málið frekar upp að kosningum loknum, ef við þá hefðum völd hér, og afgreiða það eftir því sem okkur þætti henta.

Ólafur tók þessu mjög vel og lét a.m.k. svo sem hann skildi það fyllilega. Eg lofaði jafnframt að skrifa þér um málið og heyra þátt álit á því. Geri það hér með, auðvitað algerlega privat.

Herra sendiherra
Thor Thors,
Washington.

Það má vera að þó að Ólafur tæki máli mínu vel hafi hann orðið fyrir nokkrum vonbrigðum, sé ekki að öllu leyti áhægður með undirtektir mínar. Hvað sem um það er hygg ég þó, að skoðun mín, sem er í samræmi við álit Ólafs bróður þíns, sé rétt, að það sé ekki hyggilegt að hreyfa þessu máli eða gera neitt í því á þessum tveimur mánuðum fram að kosningum. Um þetta vildi ég þó mjög gjarnan heyra þitt álit.

Það þarf ekki að taka fram, að ég er mjög fús til að greiða götu Ólafs og firra hann vandræðum, þó að það verði vitanlega að vera á þann veg, sem málefnalega verði ekki að fundið. Er auðvitað óhyggilegt að gera nokkuð á þeim tíma sem maður veit, að allt sem gert er tekið upp og snúið á hinn versta veg.

Að svo stöddu sé ég ekki ástæðu til að fjölyrða meira um þetta, heldur bið þína álits.

Við erum að byrja kosningahrföðina hér og verður enn eigi séð hvernig hún muni ganga. Við erum enn á því stigi að allir flokkar eru bjartsýnir, telja horfur sínar góðar, og er vitanlega ekki meira að marka álit okkar í þessum efnum heldur en hinna.

Ég vona að þér og þínu fólki líði vel.

Með bestu kveðjum,
þinn einlægur